

тивації навчання, стимулює самоосвіту, підвищує результативність й інформативність освіти. Інформаційні ресурси такого типу є невичерпними та потребують подальшого освоєння як викладачем, так і студентами.

Слід також наголосити, що вагомість роботи зі створення системи LingvaSkills особливо зростає в умовах інтеграції України в Європейську спільноту держав та долучення української освіти до Болонського процесу. Нагадаємо, що LingvaSkills є українським національним інтелектуальним продуктом. Це дає підстави зробити висновок про перспективність обраної теми та розглядати створення власної національної навчальної системи конкретним кроком у реалізації завдань із реформування сучасної освіти в Україні.

Перспективи подальших наукових розвідок ми вбачаємо в дослідженні особливостей приросту якісних показників рівня володіння англійською мовою за умов змішаного навчання іноземній мові з використанням онлайн платформи LingvaSkills.

Література:

1. Габова М. А. Мастер-клас «Образовательный сайт: технология создания и использования» [Електронний ресурс] / М. А. Габова. – Режим доступу : <http://wiki.kgpi.ru/mediawiki/index.php>
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання/науковий редактор українського видання доктор пед.наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
4. Коваль Т. І. Реалізація технологій дистанційного навчання іноземних мов з використанням навчального середовища Moodle / Т. І. Коваль, О. А. Щербина // Методика навчання іноземних мов майбутніх фахівців. – 2011. – Вип. 21., Ч. 6. – 2001. – С. 94–104.
5. Микитенко Н. О. Ефективні методи формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей / Н. О. Микитенко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2011. – № 2. – С. 157–166.
6. Рашевська Н. В. Змішане навчання як психолого-педагогічна проблема / Н. В. Рашевська // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки» – Черкаси : ЧНУ, 2010. – Вип. 191. – С. 89–96.
7. Томіліна А. О. Використання системи електронного навчання Moodle при вивченні іноземної мови / А. О. Томіліна // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2011. – Вип. 32. – 2011. – С. 75–80.
8. Чередніченко Г. А. Інноваційні технології у методиці викладання іноземних мов / Г. А. Чередніченко // Інноваційні методи викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К. : НУХТ, 2015 р. – С. 10–14.
9. Arbaugh, J. B. A review of research on online and blended learning in the management disciplines : 1994–2009 / J. B. Arbaugh, A. Desai, B. Rau, B. S. Sridhar // Organization Management Journal. – 2010. – № 7. – P. 34–42.

УДК 811.161.2

І. М. Бабій, Н. О. Свистун,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

ПРОСТЕ РЕЧЕННЯ У СУЧАСНІЙ СИНТАКСИЧНІЙ ПАРАДИГМІ

У статті розглядається просте речення як основна синтаксична одиниця. З урахуванням сучасного стану лінгвістики проаналізовано семантико-синтаксичну структуру простого речення. Схарактеризовано основні види односкладних речень.

Ключові слова: *просте речення, предикативність, двоскладне речення, односкладне речення, типи односкладних речень.*

ПРОСТОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ В СОВРЕМЕННОЙ СИНТАКСИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЕ

В статье рассматривается простое предложение как основная синтаксическая единица. С учетом современного состояния лингвистики проанализирована семантико-синтаксическая структура простого предложения. Охарактеризованы основные виды односложных предложений.

Ключевые слова: *простое предложение, предикативность, двусложное предложение, односложное предложение, типы односложных предложений.*

SIMPLE SENTENCES IN MODERN SYNTAX

Studying of the language syntax structure is an actual problem of modern linguistics for a long time. The relevance of our research is the need to consider a simple sentence as syntax unit, outlining of the main approaches to the classification of simple sentences, clarification of basic grammatical features of different types of sentences.

The purpose of the proposed work is to form and describe the main approaches to the simple sentences analysis in modern linguistics, semantic analyze the syntax structure of simple sentences.

To achieve this goal it is necessary to solve the following problems: to outline the basic scientific concepts that consider a simple sentence; describe the classification of simple sentences in modern linguistics; find out the specifics of composite sentences; file semantics and grammatical features of the main types of composite sentences.

The syntax theory is actively developing today. The current stage of syntax science development is marked with consolidation of integrated and differentiated approach to the analysis of sentences, semantic and communicative language levels of its organization. As it is a set of factors of different nature can determine the identity of a construction to some classification type.

Simple sentence is described as the basic syntax unit in this article. The analyzes of semantic-syntax structure of simple sentences according to the current state of linguistics is given. Basic types of composite sentences are determined.

Key words: *simple sentence, predication, two-part sentence, composite sentence, types of composite sentences.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Вивчення синтаксичної будови мови тривалий час залишається актуальною проблемою сучасної лінгвістики. Сьогодні синтаксична теорія активно розвивається. «На зміну концепції Ф. Буслаєва, О. Пешковського, О. Шахматова, В. Виноградова та інших висувається вчення про трансформаційний, генеративний, семантичний, комунікативний, структурно-семантичний синтаксис» [6, с. 3]. Вагомим здобутком сучасної синтаксичної теорії є монографії, підручники, навчальні посібники тощо (І. Вихованець «Граматика української мови. Синтаксис» (1993 р.); І. Слинко, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська «Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання» (1994 р.); А. Загітко «Теоретична граматики української мови: Синтаксис» (2001 р.); К. Шульжук «Синтаксис української мови» (2004 р.); П. Дудик, Л. Прокопчук «Синтаксис української мови» (2010 р.) та ін.

Теоретичні засади синтаксису як лінгвістичного вчення сформувалися і обґрунтовані у працях мовознавців другої половини XIX ст., однак синтаксис «завжди був і залишається зосередженням найсучасніших напрямів мовознавчих досліджень, середовищем вибору доцільних для їх здійснення методів і сферою застосування різних експериментальних методик» [5, с. 3]. Аспектологія сучасного синтаксису надзвичайно різноманітна. Мовознавці виокремлюють формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний, комунікативний, функціональний аспекти вивчення синтаксису. Сьогодні досить активно розвивається теорія синтаксису.

Актуальність нашої розвідки пов'язана з необхідністю розгляду простого речення як синтаксичної одиниці, окреслення основних підходів до класифікації простих речень, з'ясування основних граматичних ознак різних типів речень.

Мета пропонованої праці – сформулювати та охарактеризувати основні підходи до аналізу простого речення у сучасній лінгвістиці, проаналізувати семантико-синтаксичну структуру простого речення.

Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**: окреслити основні наукові концепції розгляду простого речення; описати класифікації простих речень у сучасній лінгвістиці; з'ясувати специфіку односкладних речень; подати семантику та граматичні особливості основних видів односкладних речень.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Питання про основні одиниці синтаксису здавна викликало низку дискусій. Сьогодні в українському мовознавстві усталився погляд про три основні синтаксичні одиниці: *речення, словосполучення, мінімальна синтаксична одиниця* (компонент речення чи словосполучення), що відображено в сучасних навчальних посібниках та підручниках, монографіях. На думку дослідників, центральною синтаксичною одиницею є *речення*, оскільки в ньому «реалізуються найважливіші функції мови: комунікативна (мова як засіб спілкування) і пізнавальна (мова як знаряддя пізнання і відображення дійсності, вираження думки). Структурно-семантичні особливості синтаксичних одиниць теж виявляються в реченні» [7, с. 43]. За твердженням П. Дудика, «жодна з мовних одиниць не має такого багатогранного й неоднозначного трактування, як речення» [3, с. 62]. Сам термін «речення» вперше вжито в «Грамматике русского языка» О. Партицького (1871 р.). Мовознавці П. Дудик і Л. Прокопчук у визначенні речення як синтаксичної одиниці називають основні ознаки речення, а саме: «Речення – основна комунікативна мовна й мовленнєва одиниця, до визначальних ознак якої належать: предикативність, модальність, відносна закінченість змісту, певна логічна сутність, граматична організованість, інтонаційна оформленість» [3, с. 63].

Різні підходи, тенденції до кваліфікації речення зумовили різні визначення речення як синтаксичної одиниці, відомо їх до 600 [7, с. 43].

У лінгвістиці панівним є визначення В. Виноградова, в якому речення кваліфікується як інтонаційно і граматично оформлена найменша комунікативна одиниця, що служить головним засобом формування, вираження думки, вольових похвтів і емоцій [2, с. 65]. Враховуючи різні аспекти вивчення речення, І. Вихованець визначає, що речення – «предикативна синтаксична одиниця, а отже, основна синтаксична одиниця-конструкція, що протиставляється у синтаксичній системі мінімальній синтаксичній одиниці і словосполученню за формою і функціями, являючи собою граматично організоване поєднання слів (або слово) та маючи певну смислову й інтонаційну завершеність. Функціонуючи у мовленні як мінімальна одиниця спілкування, воно є одночас одиницею формування й вираження думки» [1, с. 8–9]. К. Шульжук кваліфікує речення як «мінімальну комунікативну одиницю, яка оформлена за законами певної мови і є відносно завершеною одиницею спілкування і вираження думки» [7, с. 44]. Основною ознакою речення дослідники називають предикативність, «комплексну синтаксичну категорію, що виражає співвіднесеність повідомлення з дійсністю і формує речення як комунікативну одиницю» [7, с. 44].

У центрі дослідницької уваги, безперечно, перебуває *просте речення*. Традиційно його визначають за наявністю одного предикативного центру, що формують два головні члени речення (підмет і присудок) у двоскладному реченні, одного головного члена в односкладному реченні або «нерозкладну на члени речення синтаксичну одиницю (нечленоване речення)» [1, с. 66]. І. Вихованець у «Граматиці української мови» (1993 р.) подає таке визначення: «Просте речення – це синтаксична одиниця-конструкція, побудована за закріпленим у мовній системі зразком, граматичну основу якого становить один предикативний центр і який створюється неперервною синтаксичних зв'язків між членами речення [1, с. 66]. «За формальними ознаками предикативного центру розрізняють три найбільш узагальнені їх структурні типи: двоскладні, односкладні й нечленовані прості речення» [1, с. 67]. К. Шульжук просте речення називає «базовою одиницею, що призначена для передавання відносно закінченої інформації», «основною одиницею, що формує складне речення, а також будь-який текст» [7, с. 67]. Складним випадком аналізу простих речень присвятила працю М. Заборна [4].

Сьогодні дискусійним залишається питання про головні і другорядні члени речення. «Сучасні концепції членів речення ґрунтуються на опозиції центральність/нецентральність; реальність, обов'язковість/необов'язковість, тобто беруться до уваги не лише різниця між головними і другорядними членами, а й різниця між самими другорядними членами речення» [7, с. 85].

У сучасній лінгвістиці вивчення простого речення має тривалу історію та характеризується багатогранністю. На думку Л. Кадомцевої, «просте речення з потреб описової навчальної граматики треба описувати, зважаючи на рівень його представлення як мовної одиниці і факту мовлення, тексту. Цій меті підпорядковується навчання: від знання моделі, типу до вияву її синтаксичних ознак як реальної структури у мовленні» [5, с. 12]. Дослідниця пропонує таку граматичну модель речення, яка, власне, й відображає основні аспекти вивчення та підходи аналізу простого речення, а саме:

I. На семантико-граматичному рівні – в розповідній модальності за ознаками:

- а) односкладності й двоскладності;
- б) неускладненої й ускладненої структури.

II. На рівні комунікативного призначення за ознаками:

- а) модальності: питальної (у різновидах), спонукальної, гіпотетичної та ін.;
- б) емпізи, вокативних утворень;
- в) ситуацій розмовного мовлення: слова – еквіваленти речень.

III. На рівні синтаксичних процесів, які не типізують речень і не є класифікаційними ознаками:

- а) неповнота: ситуативна і діалогічна;
- б) окремі види ускладнення: вставлення і парцеляція;
- в) види членування речень: сегментація, взаємодія простих речень і складних;
- г) порядок слів, що поєднує власне граматичний рівень речення з комунікативним [5, с. 12–13].

Однак на кожному рівні виникає багато запитань. Зауважимо, що ще досі не сформований усталений підхід до характеристики низки синтаксичних явищ і синтаксичних категорій, зокрема тлумачень односкладності, неповноти речень тощо.

Важливою при вивченні синтаксису простого речення є його класифікація. У сучасній вітчизняній та зарубіжній синтаксичній теорії прості речення як монопредикативні одиниці класифікують за різними критеріями. Типологія простих речень традиційно визначається за такими класифікаційними ознаками:

- за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні, бажальні);
- за емоційним забарвленням (окличні (емоційно забарвлені), неокличні (емоційно нейтральні));
- за способом вираження змісту (стверджувальні, заперечні);
- за здатністю/нездатністю членування (членовані, нечленовані);
- за головними членами речення (предикативним центром) (односкладні, двоскладні);
- за наявністю/відсутністю другорядних членів речення (поширені, непоширені);
- за наявністю/відсутністю необхідних членів речення (повні, неповні).

Така ж класифікація простих речень в основному репрезентується і в шкільному курсі української мови.

Різняться думки сучасних мовознавців щодо **односкладних (однойдерних)** речень. Сучасний етап у розвитку синтаксичної науки позначений утвердженням комплексного і диференційованого підходу до аналізу речень з урахуванням формального, семантичного й комунікативного рівнів мови його організації, оскільки саме сукупність чинників різної природи може визначати належність тієї чи іншої конструкції до певного класифікаційного типу. Речення з одним головним членом здавна привертало увагу вчених. Виокремлення формально-граматичного, семантико-синтаксичного і комунікативного аспектів синтаксису сприяє уточненню поняття односкладності з формально-граматичного і семантичного погляду.

У сучасній лінгвістиці традиційно односкладними називаються прості речення з одним головним членом. «У своїх внутрішніх межах односкладні речення розрізняються способом вираження головного члена, кількістю та якістю другорядних членів тощо» [1, с. 98]. Чернівецькі синтаксисти називають односкладні речення однойдерними і трактують так: «Однойдерними називаються такі похідні моделі речень та їх варіанти, які з формально-граматичного погляду характеризуються наявністю самодостатнього головного члена, а з семантичного – наявністю суб'єкта і предиката, самого предиката чи нерозчленованого компонента» [6, с. 183]. К. Шульжук вважає, що «односкладні речення – це речення з одним наявним головним членом, що не потребують поповнення другим головним членом» [7, с. 115]. Усі односкладні речення науковці традиційно поділяють на дієслівні та іменні:

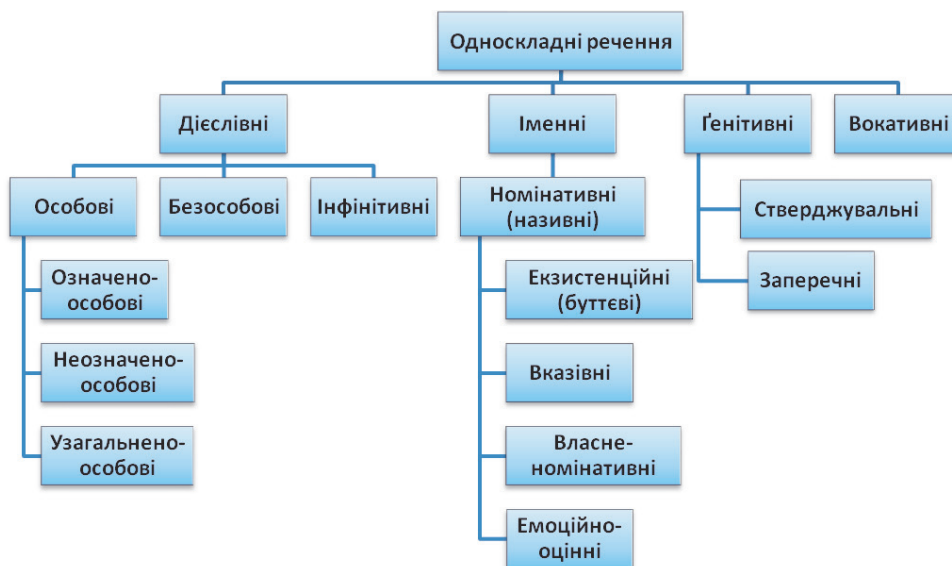

Рис. 1. Односкладні речення в сучасній синтаксичній науці

Серед дієслівних вирізняють **односкладні означено-особові речення** – це речення, головний член яких виражений дієсловом дійсного способу першої або другої особи однини чи множини теперішнього або майбутнього часу, а також наказового способу і вказує особовим закінченням на означену особу. Головний член односкладних означено-особових речень виражається:

- дієсловом першої особи однини чи множини дійсного способу, наприклад: *Люблю Україну; Хотемо миру;*
- дієсловом другої особи однини та множини дійсного способу: *Прийдеш сьогодні?; Повернетесь додому;*
- дієсловом наказового способу: *Вставай з колін; Читайте мудрі книги!*

Односкладні неозначено-особові речення – це речення, головний член яких виражений дієсловом третьої особи множини теперішнього, майбутнього або минулого часу і називає дію, здійснювану неозначеними особами: *Розповіли правду; Говорять про справи.*

Зауважимо, що в неозначено-особових реченнях основна увага зосереджена на дії, а дійова особа є неозначеною. Часто виникають труднощі із розрізненням неозначено-особових і узагальнено-особових речень. Серед інших типів односкладних речень **узагальнено-особові** вирізняються тим, що вирішальною ознакою в їх становленні є семантика конструкції. Це речення, головний член яких виражений дієсловом другої особи теперішнього чи майбутнього часу (рідше – іншими особовими формами) і вказує на узагальнену особу. Найчастіше ці речення трапляються в прислів'ях, приказках, загадках: *Свій розум май і в людей питай; Маслом каші не зіпсуєш; Шукайте і знайдете.*

Серед односкладних речень вирізняють ще **безособові**. Це речення, головний член яких називає дію чи стан, незалежні від активного діяча. Дійова особа взагалі не передбачена. З урахуванням морфологічної природи головного члена безособового речення та його загальної семантики виділяють кілька різновидів. Головний член у безособовому реченні може бути виражений:

- безособовим дієсловом, наприклад: *Надворі сніжить; Хворого морозило;*

- особовим дієсловом у значенні безособового: *Живицею пахне і пахне медом...* (М. Вінграновський);
- дієслівними формами на **-но**; **-то**: *Справу зроблено; Завдання виконано; Сукню пошито;*
- прислівниками або словами категоріями стану *жаль, шкода* тощо: *Жаль мені старого батька; На серці весело.*

Безособові речення слід відрізняти від **інфінітивних**, які порівняно недавно виділилися в окремий класифікаційний різновид. Це речення, головний член яких виражений синтаксично незалежним інфінітивом. Пор.: *Відпочити б з дороги; Писати тільки правду; Встати!* – інфінітивні речення; *Треба писати тільки правду; Усім необхідно попрацювати* – безособові речення.

Окремий різновид односкладних речень становлять **генитивні** речення, в яких головний член виражений сполукою заперечного слова *немає (нема)* з іменником у формі родового відмінка. Напр.: *Нема вже рятунку; Без труда немає плода.* Такі конструкції можуть бути еліптичними: *І ніде ні садочка, ні квіточок!* (І. Нечуй-Левицький).

Варто звернути увагу на те, що **односкладні речення** – це **повні речення**. Щоб уникнути помилок в аналізі, слід зазначити, що **неповним є речення**, в якому пропущено один або кілька структурно необхідних членів, що встановлюються з попереднього речення чи ситуації мовлення. Наприклад: *Над містом розмовляють голуби. Про що, не знаю. Про цікаві речі. Про той собор. Про людство. Про війну. Про білий світ, про небо з далиною* (Л. Костенко); *Хто купляв собі Долю за гріш. А хто – за мільйони* (Л. Костенко).

З-поміж інших типів односкладних речень вирізняються **номінативні**. За способом вираження головного члена такі речення належать до іменних конструкцій. **Односкладні номінативні речення** – це речення, головний член яких виражений іменником у формі називного відмінка. Можуть бути непоширеними і поширеними. З огляду на значення та структуру номінативних речень мовознавці традиційно виділяють кілька їх різновидів:

- **екзистенційні (буттєві)** – виконують описову функцію і використовуються за умови, коли в усній чи писемній формі необхідно зафіксувати існування, наявність певного явища, предмета, факту, події, часу, названих прямим відмінком. Напр.: *Вечір; Краса; Високі тополі;*

- **вказівні** – у них значення існування ускладнюється значенням вказівності, що морфологічно виражається частками *це, то, ось*; *Ось і Тернопіль; Он і вулиця;*

- **оцінні** – поєднують номінацію предмета та його емоційну оцінку. Їх диференціюють на оцінно-стверджувальні (*Справді славна дівчина* (М. Стельмах) та оцінно-окличні: (*Яка радість!*);

- **власне називні речення** – речення, що є назвами установ, книг, журналів тощо: *Міністерство освіти і науки України; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; «Дзвін» (журнал); «Історія» (підручник);*

- **«називний уявлення»**. Це особливий різновид номінативних речень, уперше виділений О. Пешковським. Такі речення констатують уявлення предмет, стверджуючи наявність предмета чи його необхідність. Після нього іде відповідний коментар, напр.: *Тернопіль! Чудове місто для життя...*

У шкільному курсі української мови розглядають означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові і називні односкладні речення.

Зауважимо, що важливу роль в односкладних реченнях відіграє порядок слів. Варто не сплутувати речення такого типу: *Пізня осінь і Осінь пізня* (перший приклад – односкладне номінативне речення з головним членом, співвідносним із підметом – *осінь, пізня* – узгоджене означення; друге речення – двоскладне, непоширене, повне, підмет – *осінь, (є, була) пізня* – складений іменний присудок).

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Отже, сучасний етап у розвитку синтаксичної науки позначений утвердженням комплексного і диференційованого підходу до аналізу речень з урахуванням формального, семантичного й комунікативного рівнів мови його організації, оскільки саме сукупність чинників різної природи може визначити належність тієї чи іншої конструкції до певного класифікаційного типу. Однак зауважимо, що багато синтаксичних явищ, понять і сьогодні залишаються ще недостатньо вивченими, потребують чіткості, однозначності, нових наукових розвідок.

Література:

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник / І. Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
2. Грамматика русского языка. – Т. 2.: Синтаксис. – Ч. 1. – М.: Изд-во АН СССР, 1960. – 702 с.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови: підручник / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 384 с.
4. Заборна М. С. Просте речення. Складні випадки аналізу: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. – 126 с.
5. Кадомцева Л. О. Українська мова. Синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. – К.: Вища школа, 1985. – 128 с.
6. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: навчальний посібник / І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К.: Вища школа, 1994. – 670 с.
7. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: Підручник / К. Ф. Шульжук. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 408 с.

УДК 811.124'373.421'373.46:808

Х. М. Бабяк,

Львівський національний університет ім. І. Франка, м. Львів

СИНОНІМІЯ У РИТОРИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЦИЦЕРОНА

У статті розглянуто типи синонімії у риторичних трактатах Цицерона. Аналіз риторичної терміносистеми у Цицерона не виявив принципової різниці між термінологічною і загальнолітературною синонімією. Для неї характерні ті ж самі типи синонімії – дублетні, поняттєві, ієрархічні, стилістичні.

Ключові слова: синонімія риторичних термінів, дублетна синонімія, поняттєва синонімія, родо-видова синонімія, стилістична синонімія.

СИНОНИМИЯ В РИТОРИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ ЦИЦЕРОНА

В статье рассмотрено типы синонимии в риторических трактатах Цицерона. Разбор риторической терминотомии в Цицерона не проявил принципиальной разницы между терминологической и общелитературной синонимией. Для нее характерны те же типы синонимов – дублетные, понятийный, иерархический, стилистический.